

MEDDELANDEN FRÅN SVENSKT VISARKIV. 9

DOMAREDANSEN

Av

NILS DENCKER

With a summary in English

Särtryck ur ARV 1957

SVENSKT VISARKIV · STOCKHOLM

Domaredansen

Av Nils Dencker (Uppsala)

Denna pantlek är tidigast nämnd år 1772 (se SAOB) i en skillingtrycksvisa, tryckt detta år hos Wennberg och Nordström i Stockholm: »En Ny och wacker Juhle-Wijsa för år 1772. Kan sjungas som Philemon drev ut sin Får i en äng etc.» Julvisan sjöngs således till den då populära melodi, som på 1800-talet använts till Wallenii dalvisa Om sommaren sköna.

Leken är f.f.g. publicerad med melodi i Traditioner av svenska folkdansar 1815 i h. 4 nr 34 Ringdans. Här uppges icke provenienslandskap (mot vanligheten i denna bok), vilket torde betyda att den insamlats i Stockholm. Vid ungefär samma tid upptecknades leken av L. Rääf och J. Wallman i Östergötland samt genom deras medhjälpare prosten Abr. Ahlquist på Öland. Samtliga sagesmän ha tillhört högreståndskretsar. Visserligen kan man icke säkert veta om leken huvudsakligen spritt sig från herr- och prästgårdar, men varken Rääf eller Wallman har upptecknat den från allmogen.

Beträffande lekens ålder kan man med nuvarande kunskap blott säga att den troligen författats i mitten av 1700-talet, att författaren känt till en äldre lek med brinnande ljus och att han icke saknat kännedom om folkliga visor. Endast för det centrala i leken, provet med ljuset, har författaren använt sig av äldre motiv; det övriga är nydiktning: hjärtan som brinna, de skickligt insatta hå, hå, hå — nå, nå, nå, erinran om allmogens nattfrierier med frågan »Har du sovit hos din käresta i natt?» samt det förnämliga melodivalet. Var han fått namnet och dessa goda idéer ifrån kan man blott ana eller skissera.

Namnet Domaredansen har visserligen icke betytt så mycket för lekens spridning, åtminstone icke under de senaste hundra åren,

men under 1800-talets förra hälft fick leken i bildade kretsar med arkeologiska intressen en fornnordisk air, som var väckande för fantasien. Dybecks Runa 1842, h. 1, s. 28 f. vittnar härom — i anslutning till runda stensättningar och tingshögar: (. . .) »De i Landskapslagarne förekommande talesätten »til things och rings», »å thing och ring» m.fl. hafva härpå afseende, och samma föreställning är, såsom rätteligen blifvit anmärkt, ännu bibehållen i en af våra folklekar, Domaredansen» (. . .)

Ordet domare är mycket sällsynt i visor. Vi kunna blott erinra oss ordet i några västnordiska varianter av den medeltida skämtvisan Herr Lave (Lager) och Jon (Afz. 40). I Axel Olrik, Folkeviser fra Sønderjylland, i Sønderjyske Aarbøger 1889 s. 16, lyder strof 11:

Kongen han svared med et ord med æ-r:
 »Vor dronning skal deri dommer væ-r»
 »Det var godt», sagde Jon. (från Åbenrå)

Samma strof finns i DgF 390 E och F.

Då denna strof av visan icke är känd i våra varianter har lekens författare fått den från annat håll eller själv funnit ordet Domaredansen lämpligt. Situationen med drottningen som domare mellan Herr Lave och Jon, vilken sovit hos Laves brud, är något liknande den i vår lek, där domaren dömer om dygden i provet med ljus.

De dramatiska ropen hå, hå, hå! och nå, nå, nå! har förf. tagit aningen från en visa, t.ex. Afz. 51:

Lilla Lisa och hennes moder de sutto i sin sal,
 De förde sins emellan så underligt tal.
 Hå hå! nå nå — nå nå — nå! —
 De förde sins emellan så underligt tal.

Eller från sångleken D 92, känd från Uppland och Blekinge enligt Dybecks Runa 1843, h. 4 s. 75:

Det kommer en Riddare ridandes der;
 Så lustigt mände han rida.
 För hå, hå, hå,
 För nå, nå, nå,
 Så lustigt mände han rida.

Den ljuslek, från vilken författaren utgått, har sparsamt tillvaratagits i alla de skandinaviska länderna. Bäst har den bevarats i Norge, där den påträffats i Nordland så sent som 1948. Hos oss har den nästan varit utdöd sedan 1800-talets mitt, då den insamlades av G. O. Hyllén-Cavallius och P. A. Säve.

Stephens & Hyllén-Cavallius Vs 3: 5 (a), 277: 5 Bröllopstrall från Östergötland:

Ta ljus i hand skön jungfru vår
Och låt det på dig skina.
Skall du sofva hos gossen din
Så skall jag le och grina
Så lusteligt, så lusteligt vi svänga dej ur ringen.

(Då man dansar kronan av bruden.)

Uppgiften om krongdansen är egendomlig, ty alla andra uppgifter säga att till den brukades en allmänt känd polska med annan text. Redan i Envallssons Musiklexikon (1802) s. 216 säges sålunda: »Huru många brudhus finnas i städerna och på landsbygder, der icke til slutet och då kronan tages af bruden, spelas den bekanta dansen: Aldrig blir den bruden (jungfru mera)» etc.

I P. A. Säves Gotländska visor nr 436 är texten:

Mel. (saknas)

Tag ljus i hand, kär' Dotter min!
Och låt mig på dig se.
Så framt som du har äran din,
Så får du inte le.
Le och le, le, le.

(Ler hon skall hon ge pant.)

C. B. Östman, f. 1805.

Till jämförelse meddelas en finländsk och en dansk variant. (Lagus, Nyländska fkvis. 402 b):

Tag ljus i hand kär syster min
Och låt mig på dig se, se, se,
Har du nu sofvit hos kärestan din,
Så skall du åt ljuset le, le, le.

Lys nu opp På din kropp,
 Akta väl din gula lock.
 Lys nu ned På din ben,
 Akta väl din strumpa ren.
 Det bör alla både märka och se,
 Att (Stina) hon är en otrogen mö.

(eller trogen, om hon ej skrattar).

Beträffande Danmark se Thyregod Da Sa 117-119. Följande är ur Skattegraveren 1884, 15 dec., nr 823:

Tag lys i hånd, kjær datter!
 og ikke le,
 forvar dig vel for latter
 det skal vel ske!
 Hold dog op til din top,
 svi dog ej din gule lok,
 hold dog ned til din tå,
 svi dog ej din kjortel grål

Se även E. T. Kristensen, Børnerin etc. s. 193: 4. Den gamle Magister (Tag lys i Hånd).

I Norge har den sällsynta ljusleken, som här kallas *Lysning*, upptecknats av Sophus Bugge och Moltke Moe på 1800-talet i Telemarken.

NFS, Sophus Bugge, Folkeviser 3 s. 132:

Lysning.

Nå lyser jeg for Sønne /:Dotter:/ min,
 nu let mig paa dig sé,
 har du nu været en fuldtru Svend /:Mö:/,
 saa maa du slet ikkje lé.
 Jeg lyser ne for dit Kne,
 jeg lyser op for din Top,
 svi aa brenne Kjortel /:Kaahe:/ rød,
 jeg kan det baade merke aa sé
 du var en fuldtro Svend /:Mö:/
 /: e no baade saa aa saa:/

Moltke Moes uppt., som är publ. i NFL 9 s. 155, är mycket lik. Den börjar:

Nå ska eg lysa fer brur og bruggom:
Lat meg på dekkam se!

och sedan sjunges till bruden och brudgummen som i Bugges variant.

Ännu så sent som 1948 påträffades leken i Leinesfjord i Nordland av Arnt Bakke (Tromsø museums folkmusikavd., avskr. i ULMA 23362).

Leken, som är en pantlek, kallas Brudevigsel och består av Lysning och Vigsel. Den senare är parodisk, utgör helt enkelt en strof ur en 1600-talsvisa, känd från svenskt och danskt skillingtryck, med råd till en ung man vid val av maka: Tager du deg en rik? en rik som haver blegen kind, der bor en djevel ind' etc.

Men Lysningen har i Nordland bibehållit den gamla formen:

Så lyser jeg for vennen min,
så la meg både hør' og se,
vil du beholde æren din
så må du icke le.
Lyser op for jers fot, (eg. top)
lyser ned for jers kne,
la meg både hør' og se
min venn en fulltro svenn.

Genom den norska lysningsleken torde man kunna spåra den äldsta grunden till den svenska domaredansen såsom en för länge sedan bortlagd bröllopssed — därigenom att lysningen funnits infogad i Norges stora giftermålslek Hindeleiken. Ur Richard Berges intressanta uppsats om denna i NFK 11 citeras här hans förklarande ord:

(s. 142) Hindeleiken er ein festings- og brudlaupsleik, kann alle sjaa. Men de er kanskje ikke mange som hev lagt merke til at han *diktar um i leikform mange av skikkane med friing, festing og brudlaup*. So aa segja drag for drag finn ein att desse skikkane i leiken, og nettupp detta høve vert vegen ein lyt halde seg etter naar ein skal setja kvar led i leiken paa rette plass. Men du veit ein maa samstundes koma ihug at de er *umdikting og tilmaating*, etter som høvelegt er for leik.

Det är i en uppt. av Olav Sande från Risnafjord, Brekke i Ytre Sogn som lysningsleken finnes i sin förmodligen rätta miljö i slutet av Hinde-

leiken, NFK, årg. 13, h. 2, s. 80 f. »Oldemoderi» (lekledarinnan) sjunger stroferna till vart par för sig, strof efter strof. Som nr 7 sjunger hon granskande:

Hver munk kann tru
lat meg sjaa paa dine skor
um skorne dine er kjekke,
lat meg faa sjaa paa jumfrua,
um skorne dine er slette.

Efter frågor till envar av »döttrarna» i paren om »hjordens» uppträdande och svar härpå sjunger oldemoderi till möer och svenner:

11. Ja, Gud han vara æra di,
so maa du ikkje læ.
Lyser upp
fyr din topp,
lyser ned
fyr ditt kne,
og inkje svid
din kjortel vid.

Efter några följande dansstrofer slutar Hindeleiken här med panterers mottagning och inlösen.

Folkloristiska paralleller till lekens kärna, provet med ljus, äro svårtillgängliga för klarläggning av Domaredansen.

En egenartad svensk sånglek med brinnande ljus men utan prov är insamlad blott en enda gång. Den finns med melodi i Stephens & Hyltén-Cavallius Ms i K.B.Vs 3: 5 b som nr 49 bland danslekarna, »Fru Gloria» från Värmland (D 299). En lekande går inne i ringen med ett brinnande ljus i handen. De övriga gå i ring med förbundna ögon och ljus i hand. Under avsjungande av »Fru Gloria» (i eftersatsen) till en liturgisk melodi söker var och en tända sitt ljus. Den som lyckas får ett glas vin. Leken säges påminna om »de Engelska Missionärernas ankomst till Sverige».

»Det kom en kung från Engeland,
han hade ljus i hvitan hand.
Han hade ljus i hvitan hand,

det skin så klarlig i all land.

Fru Glo-ri-al Fru Glo-ri-al Fru Glo-ri-al«

Även lekparalleller med leende äro sällsynta. Då Domaredansen tillkom hade ordet le icke den milda karaktär som nu utan betydde skratt. Skämt och skratt höra ihop med ungdomens lekar men i ljusprovet är det dömande och opassande inför Domarens fråga.

I en tysk lek »Frau Ros(e)» kan man finna något liknande (Meier, Deutsche Kinderreime und Kinderspiele aus Schwaben, 1851, s. 113 nr 386, från Tübingen). Det är en rörig, sammansatt lek, dock icke en ljuslek, i vilken finnes ett parti, där »modern» går med barnen i ring och säger:

Guck übersche und lache nit!
Wer lacht, der ist e Teufele,
Wer nit lacht, ist en Engele.

I Tyskland och Schweiz finnas barnlekar, i vilka de lekande som skratta få lämna pant. T. ex. hos Züricher, Kinderlied etc., Bern, s. 152:

Chrüseli, Müseli uf em Dach,
Wer schilt, wer lacht?
Wär di wysse Zändli zeigt,
Der muss ein Pfand geben.

Att genom paralleller söka nå ljuslekens äldsta ursprung torde vara fåfängt. Blott i fantasien kan domaredansens forna föregångare anas eller skönjas som en synvilla. Man kan då tänka på den legendariska danska visan Ildpröven, DgF 108 och besläktade, med mön på bålet, som genom sin oskuld mirakulöst räddas:

Løfte de liden Kirsten
Udi den brændende Lue;
Ilden slog hende Favne fra,
Hun stod saa stolt en Jomfrue.

*

Här följa nu uppteckningar av Domaredansen i ungefärlig tidsföljd med undantag av den första från Värmland, som är den enda i

sitt slag, därigenom att den består av både den nyare ljusleken och rester av dess äldre föregångare. Den är en grov allmoglek. Kombinationen kan kanske förklaras genom närheten till den norska gränsen. Det kan också tänkas att den äldre en gång funnits i andra delar av vårt land i liknande plump form och därigenom blivit otidsenlig och ratats, då Domaredansen författats och blivit spridd. Att få visshet härom är omöjligt eftersom inga uppteckningar äro kända från 1700-talet.

IFGH Acc 3871: 33, 34; uppt. 1936 av Ragnar Nilsson efter Otto Larsson f. 1849 i Silbodal, Vrml.

Domaredansen (u. m.)

Nu ska vi sjonge en domaredans;
 en domare är inte hemma.
 Alla de som i domardansen går,
 hans hjärta det leker å bränner.
 Somliga så ropar de hå, hå, hå,
 somliga så ropar de så, så så,
 somliga så dricker de mjöder å vin,
 somliga sover de hos kärasten sin.
 Ja har du nu hos kärasten sovit i natt,
 så skall du åt ljuset le,
 lyse öpp
 för din lock
 å lyse ned för ditt knä,
 å det skall du å var man se,
 att detta är ett horeknä.

Ett ljus hålles framför deltagarna. Om någon ler å visar tänderna så får han lägga pant. Ljuset föres upp å ned framför ansiktet på den en ville ha att skratta. Jag vill minnas att man hade en inne i ringen som skulle provas. På min tid hade de inte annat än en sticka att lysa med.

Arw Ms. s. 110:

37. Pantlek *Domaredansen*. sjungen af Jungfru Rosengren. Sv. Forns. III, s. 376. Ring. En går omkring inne i ringen med ett brinnande ljus, och söker narra någon till skratt, på hvad sätt han kan. Den som skrattar ger pant.

Alla de som i Dommardansen går,
 deras hjertan af kärlek brinna.
 Alla säga de hå hå hå,
 Alla säga (göra) de så så så,
 Alla dricka de mjöd och vin,
 Alla sofva hos kärestan sin,
 hafver du sofvit hos kärestan i natt
 så skall du båd skratta och le och le.»
 På tvären står skrivet: »(En i ringen) med ett ljus.»

Arw. Ms s. 723 »Lekar. (u. m.)

Nu ville wi begynna en domare dans
 Men dom[ar]en är icke hemma
 Alla som uti dommar dansen gå
 Deras hjertan skall le och brinna.
 Å Alla säga di hå hå hå.
 Å Alla säga di så så så.
 Har du druckit Mjöd och win
 Har du såfvit hos kärasten din
 Så skall du på mig se.

(Troligen från Östergötland)

Fine.»

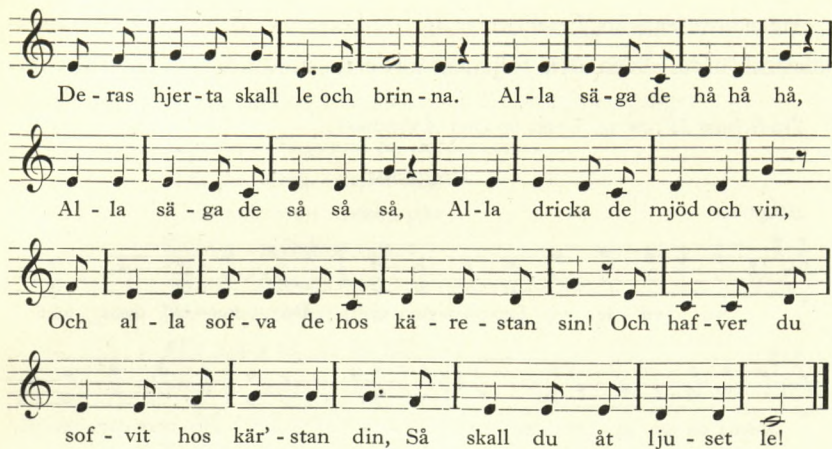
Arw Ms s. 181: (u. m.) 1810-talet.

37. Vilje vi begynna en dommaredans
 men domaren är inte hemma
 alla de som i dommardansen gå
 deras hjertan ska le och de brinna.
 Och har du sufvit hos kärasten i natt
 Så måste du åt ljuset le le le.

(Uppt. efter madame Enroth, f. i Håtuna socken invid Sigtuna)

Sv Fs s. 376: 7, Domare-Dansen. A uppt. av Erik Drake i Stockholm, KB, S. 163, II nr 129.

Så vil - ja vi be - gyn - na en do - ma - re - dans, Och domarn
 är nu sjelf hem - ma! Och al - la de som i do - mar - dansen gå,

N. Lilja, Violen, Lund 1841, Pantlekar 4.

Domarleken (u. m.)

Så vilja vi begynna en domaredans, en domaredans,

Men domaren är icke hemma.

Och alla de, som i domardansen gå,

Deras hjerta skall lefvande brinna.

Alla så säga de: ha ha ha,

Och alla så säga de: sa sa sa.

Och har du druckit mjöd och vin

Och har du sofvit hos kärasten din,

Så skall du detta få finna. (I Julboken, 1865, ändrat till besinna).

(Ringdans, en person går inuti ringen med ett ljus, hvilket han håller för
 än den enes än den andres ansikte och söker under allehanda löjligen
 att få någon att skratta, och den som skrattar gifver pant.)

Stephens & Hyllén-Cavallius, K. B. Vs 3: 5 (b) s. 328.

9. Domaredansen. Ifrån Värmland. (c. 1850?)

Den som vid dansens slut bringas att le, ger pant.

Nu vilje vi begynna en Domaredans,

Men Domaren är intet hemma.

Alla de som dansen gå.

Deras hjertan skola brinna.

Alla säga de hå! hå! hå!

Alla säga de nå! nå! nå!

Har du sofvit hos Kärestan i natt,

Så skall du åt mig le.

Härstammar från Traditioner IV, ty både text och melodi överensstämmer nära. Även den följande torde ha kommit från Traditioner.

Traditioner IV, nr 34. Uppt. av Olof Åhlström(?).

Ringdans

Allegretto

Nu vil - je vi be - gyn - na en Do - ma - re dans, men
Domaren är in - tet hem - ma; Al - la de som i Do - mar dan - sen gå,
deras hjertan skola brinna. Al - la sä - ga de Hå, Hå, Hå! al - la sä - ga de
Nå, Nå, Nå! har du sof - vit hos kä - restan i natt så skall du åt mig le.

Borgström, F. L. Resa i Värmland (Karlstad 1915), ca 1845.

s. 144 nr 27: Domaredansen — uppt. i Steneby socken av Dalsland. En person, som föreställer Domaren står mitt på golvet med ett brinnande ljus i handen, vilket föres kretsformigt omkring framför ansiktet: de övriga taga i ring, dansa omkring domaren och sjunga:

En domaredans den ville vi gå,
Men domaren är inte hemma.
Och alla som uti domedansen gå
Deras hjärtan mände ju brinna:
Alla så ropa de hå — hå — hå,
Alla så säga de nå — nå — nå.
Haver du druckit båd möder och vin,
Haver du sovit när kärestan din,
Så visserlig mände du le — le — le.

Alla som skratta under dansen måste ge pant.

ULMA. 347: 62. Gustaf Ericsson s. 225, Sdml. Åkers hd, 1860-el. 1870-talen. Domaredansen, (u. m.).

Ungdomen sluter sig i ring och anföraren ställer sig inuti ringen med ett ljus i handen. Då de väl kommit i ordning så gifver anföraren tecken och ringen börjar dansa omkring honom under det blott han sjunger:

Så vele vi begynna en domaredans
 Och domaren är själf inne
 Å' alla de som i leken går
 Bör ha ett redligt sinne
 /Eller:/ (Alla de som i domardansen gå
 Deras hjärtan skall le och brinna)
 Alla säger di: hå hå hå!
 Somliga säger di: så så så!
 Å' ha' du sufvi' hos kärestan i natt
 Så skall du åt ljuset le å' le!

Innan sången är slut så stadnar ringen och vid orden le å' le sätter han ljuset framför ansigtet på någon och under hvarjehanda kuriösa åtbörder och egendomlig röstvexling söker han få personen att skratta. Den som nu skrattar får ge pant. Lyckas det icke första gången så återkommer han efter att så hafva pröfvat andra, och är anföraren fintlig så undslipper gärna ingen. Då hela laget gifvit pant så upphör man. Allmän i Åk(ers) hd.

(I en liknande uppteckning av Gustaf Ericsson i KVHAA tillägger han till sist: Detta är en höfvisk, human och munter lek.)

ULMA 93: 17 s. 830. J. Jonsson, Sm. Hossmo Ca. 1875.

Domaredansen (u. m.)

(Pantlek och ringlek.)

(En person går, med ett brinnande ljus i hand inuti ringen och söker narra hvar efter annan till att skratta. Den som skrattar erlägger pant.)

Så vilje vi begynna en domaredans, en domaredans
 Men domaren var inte hemma
 Och alla de, som i domardansen gå
 Deras hjertan skola brinna
 Alla dricka de mjöd och vin
 Alla sofva de sött som svin
 Alla säga de hå, hå, hå
 Alla säga de nå, nå, nå
 Och har du drömt om din (käraste) käresta i natt
 Så skall du mot mig le.

(eller enligt en annan variation: Så skrattar du åt ljuset). (Leken slutar med panternes inlösande.) (Var. r. 1: domaradans, r. 9: sofvit hos.)

IFGH 2383: 9-10 uppt. 1930 av Helmer Olsson. Sagesmannen född 1846 i Vgl., Skallsjö. (u. m.)

Så velle vi gå en domaredans
 herr domaren själv är där inne
 och alla så många som i domedansen är
 deras hjärta det möer och det brinner
 alla så ropa de hå hå hå
 alla säger de så så så
 å alla så dricker de mö och vin
 å alla sover hos kärasten sin
 å har du nu sovet hos kärasten din
 så måste du sanningen säga . . .

Till sist meddelas här en fragmentarisk uppteckning i två strofer från uppländsk landsbygd. Den kan sägas vara en förplumpning av leken från senare hälften av 1800-talet.

ULMA, 10099 s. 6, Palmblad, Upl. Järlåsa, uppt. 1936, medd. f. 1869.

1. Nu vilja vi begynna en domaredans,
 Domaren går själv inne.
 Och har du druckit öl och vin,
 har du sovit hos grisar och svin,
 skall du mot ljuset gråta.
2. — — — (3 första raderna som i str. 1)
 men har du sovit hos kärestan din
 skall du mot ljuset le.

Ring. Den, som går i ringen, skulle ha ett ljus. Vid slutet av första strofen svänger han ljuset alldeles in på ögonen på en av dem, som gå i ringen. Enligt sagesmannen skulle efter (?) andra strofen »tas» (den, som går inne i ringen, någon) in i ringen.

Lekens utbredning

intill ca 1840 framgår av uppgifterna i Sv Fs 3, s. 376: Uppland, Södermanland, Öster- och Västergötland, Småland, Halland och Öland. I Arw Ms finns inga äldre uppt. från Västergötland, Småland och

Halland. Arwidssons uppgift om dessa senare torde således härröra från muntliga uppgifter. Han omnämner också den lundensiska lek-boken *Violen* (1841). Som de flesta skånska lekuppteckningar sakna *Violens* melodier och detta försvårar i vissa fall bedömningen av dem. Utgivaren, Nils Lilja, var då student i Lund; klockare i Billinge blev han 1843. Lekarna förefalla nog vara från Lund men beträffande »domarleken» förekomst där kan man vara något skeptisk. Uppteckningen liknar Wallmans från Landeryd (Sv Fs 7 B) med upprepning av orden »en domaredans» och det kan tänkas att Lilja fått den av en student från norra Götaland. Eljest synes leken icke insamlas i Skåne förrän fram mot 1880. Eggeling saknar den t.ex. i sin leksamlings två första upplagor, och när han sedan trycker den är det efter A. P. Berggreen, vilken själv tagit den från *Traditioner*. För övrigt är det så, att leken icke nämnes av Nicolovius, icke bland lekarna på professor Brunius påskagille i Lund 1838 (Brage og Idun 1839). Ej heller upptecknas domaredansen av medlemmarna i skånska landsmålsföreningen: E. K. Böös och Hans Emil Larsson, 1875–76, Anders Malm (65 lekar) 1882–83. Den saknas också hos 1900-talets upptecknare nästan genomgående. Däremot är den insamlad i Hälsingborg ca 1880 av Eva Wigström men den finnes icke i hennes leksamling bestående av 93 skånska lekar (Nord. museet, Manuskript 9 s. 141 ff.; domaredansen å s. 257 i en form liknande *Violens*).

År 1857 upptecknades leken i Helsingör efter en äldre kvinna, som lekt den i sin ungdom sedan hon lärt den av en svensk flicka. Var denna hade sin hemort är icke känt. Det förefaller av texten att döma som om leken kommit från *Traditioner* (se *Thyregod*, *Da Sa* s. 292).

I Säves Gotländska samlingar finns icke domaredansen. Äldre uppt. från norr om Dalälven äro icke kända.

Lekens spridningsområde kan tyda på östra Svealand — särskilt Uppland — som dess ursprungsort.

Texten

Den i de flesta uppt. förekommande raden: »Har du druckit mjöd (öl) och vin?» saknas i *Traditioner* men förekommer i de ävenledes

tidiga Sv Fs 7 A och B. Härvidlag torde Traditioner ha den äldsta versionen, dvs. författarens ord. Det vågar man förutsätta av tvenne skäl. Dels omfattar melodien då 16 takter med för- och eftersats vardera bestående av 8 takter, vilket är vanligt i folkliga melodier. Dels är raden om drickandet onödig och stilbrytande, ty det centrala i leken är den om nattfrierierna erinrande raden: »Har du sovit hos din käresta i natt?» I yngre former finns en ännu klunsigare rad: Alla sova de sött som svin (ULMA 19: 17 Sm, Hossmo, ca 1870; 1921: 1 Mpd, Liden, uppt. 1928 m.fl.).

Interjektionerna i Fs: hå hå hå — så så så — lyda i Traditioner och hos Borgström och Hyltén-Cavallius: hå hå hå — nå nå nå — och i Skåne: ha ha ha — sa sa sa (Violen, Julboken, Eva Wigström).

Sista raden varierar sålunda:

Så skall du åt mig le. (Traditioner.)

— ljust le (Fs 7 A).

— le le le (Ms s. 181).

— le och le och le (Fs 7 B).

— le å' le (Gust. Eriksson, Sdm).

— båd skratta och le och le (Ms s. 333 Öl.).

— på mig se (Ms s. 723).

— detta få finna (Violen).

— besinna (Julboken).

— så skratta nu (Eva Wigström).

— så skrattar du åt ljust (ULMA, Sm, Hossmo, var.).

— så måste du sanningen säja (IFGH 2383: 9 Vgl, Skallsjö).

En besynnerlig olikhet i texterna äro orden om domaren: »är intet hemma» eller »är själv hemma (inne)». För den lekande ungdomen är detta likgiltigt; huvudsaken för den är att sången går bra och att kamraterna i leken äro sympatiska. Men många — granskare, utgivare, sångare och åhörare — ha förvånat sig över denna textdualism, som förefaller orimlig, ty domaren måste vara den som prövar med ljust. Han vistas inom ringen och då är han väl »själv hemma (inne)»! Emellertid förefaller frågan vara komplicerad i det föreliggande materialet och därför meddelas här de viktigaste uppteckningarna.

*Domaren är:**intet (icke) hemma*

Traditioner, 1815, Sth.
 Ms s. 181, 1810-talet, Madame
 Enroth, Ups.
 Ms s. 723, 1810-talet (?), Ögl. (?)
 Borgström, 1845, Dls.
 Hyltén-Cavallius, ca 1850 (?),
 Vrml.
 Violen, 1841, Sk.
 Julboken, 1865
 Lampa, senare 1800-t., Vgl.
 IFGH 3871, senare 1800-t., Vrml.
 Eva Wigström, 1800-t., Sk.
 IFGH 3679, 1800-t., Vrml.
 VFF 1319, 1800-t., Boh.
 Ström, Hall.
 Noderman, ca 1900, Lund, Sk.
 m.fl. yngre.

själv hemma (inne)

Fs. pantlek 7 A, Sthlm, 1810-t.
 Fs. pantlek 7 B, Ög, Landeryd.
 1810-t.
 Ms s. 333, Ahlquist, Öland, 1810-t.
 Rosenberg I, Sdml., ca 1850 (?)
 Emil Öberg, Sdml., ca 1880
 IFGH 2383, Vgl., 1900-t.
 ULMA 1926, Mpd., 1900-t.
 LAL 833, Vgl., 1900-t.
 ULMA 2065, Häls., 1900-t.
 Skansen, lekbok, Vgl., ca 1900
 Nääs lekbok, Vgl. (?), ca 1900
 m.fl. yngre

På lekaftnar nu för tiden sjunges allmänt efter lekböckerna från Nääs och Skansen att domaren själv är hemma. Den i Lund utkomna, av Preben Noderman granskade lekboken, har däremot den andra formen. Nodermann kände till all svensk leklitteratur och förekomsten här av orden »domar'n är inte hemma» kan bero på att han visste att den tidigast publicerade versionen hade liknande ord. Det torde vara möjligt att samtliga uppteckningar med formen »icke hemma» återgå indirekt till Traditioner. Hyltén-Cavallius lek, som säges vara från Värmland, och även Borgströms från Dalsland härstamma tydligt från denna.

Som synes ha båda formerna under hela 1800-talet förekommit utan att någon speciell geografisk fördelning kan påvisas hos dem. Man kan ej heller av förekomsten fastställa, vilken form som är den ursprungliga. Det kan således vara möjligt att lekförfattaren använt de tidigast publicerade orden »domaren är intet hemma», men vad han då menat med domare är förborgat.

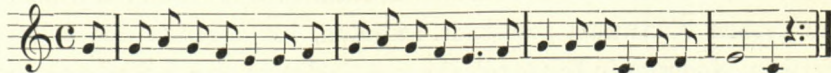
Melodien

De tre äldsta uppt. äro Traditioner, h. 4, vilken säkerligen är från utgivaren Olof Åhlström, samt Sv Fs 7 A, uppt. av Erik Drake i Stockholm (KB, S. 163 nr 149) och 7 B, uppt. av A. M. Weselius i Landeryd, Ögl. Samtliga kunna vara från 1810-talet men beträffande Drakes är det osäkert. Alla tre ha samma mel., obetydligt varierad.

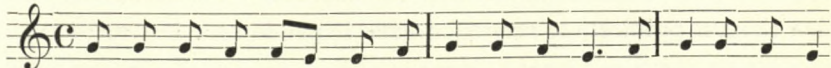
Så vitt man vet har domaredansens melodi alltid ansetts vara självständig, ty ingen har omnämnt dess ursprung eller släktskap. Ej heller säger Tobias Norlind någonting om mel. i sitt Musiklexikon, art. Domaredansen. Det är sannerligen ett säreget förhållande att melodien kunnat bibehålla sin »anonymitet» i ett och ett halft århundrade. Den är nämligen en sedan slutet av 1600-talet välkänd folklig melodi, som använts till flera sånglekar. Som vi skola visa hänger anonymiteten egentligen på en enda ton, vilken i domaredansen ligger ett kvartintervall lägre än i de övriga besläktade. Det gäller den betonade stavelsen i ordet *begynna*.

1:sta melodifrasen

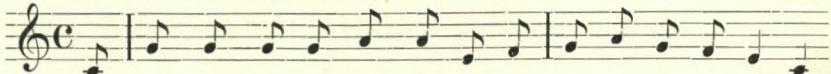
Domaredansen. Traditioner IV, 34 (Åhlström)

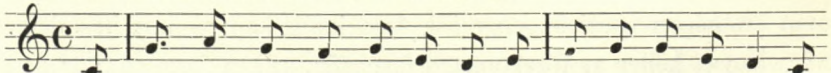
Domaredansen. Sv. Fs. 7 B. Weselius, Landeryd, Ögl.

Skära havre. Wiede 261. Drake, Ydre, Ögl.

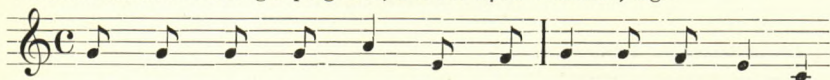
Skära havre. Wiede 262. Grevilli, Hanekind, Ögl.

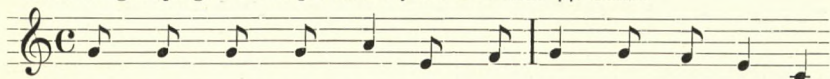
Skära havre. Wiede 263. Weselius, Landeryd, Ögl.

Skifta makar: Modren går på golvet, Sv. Fs. 14 A. Weselius, Ögl.

Modern gick på golvet. Stephens & Hyltén-Cavallius 44. Sdml.

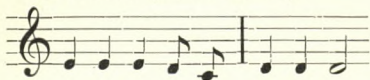
Modern går på golvet. R. Dybeck, Sv. folkmel. 27. Dalarna.

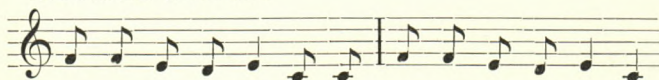
I här bifogade notexempel, där de tre melodimotiven för tydlighets skull äro tagna för sig själva, synes detta lätt. Melodierna ha satts i C dur och 4/4. De båda lekmelodier, som meddelas till jämförelse, äro *Skära havre*, Fs 30, och *Skifta makar*, Fs 14: Modren går på golvet (tiljan, gården) med sju döttrar sina . . .

2:dra melodifrasen

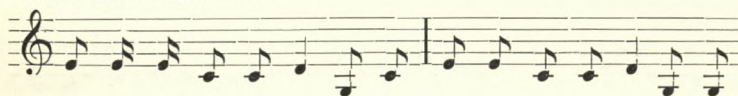
Traditioner [Hå hå hå . . .]

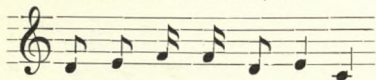
Skära havre. Wiede 261.

Skära havre. Wiede 262.

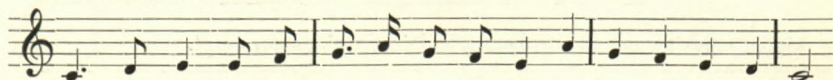
Skifta makar. Sv. Fs. 14 A.

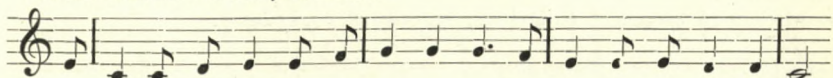
Tredje fjärdedelen i första takten är det skiljaktiga i första melodifrasen och den är, som sagt, det betydelsefulla i variationen. Även det andra melodimotivet, som bär orden hå hå hå — nå nå nå är förändrat, beroende på att interjektionerna fordra en flackare linje. Eljest äro melodivariationerna rätt lika.

3:dje melodifrasen

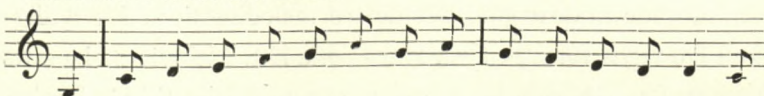
Domaredansen. Traditioner.

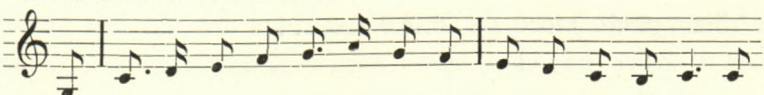
Domaredansen. Sv. Fs. 7 A. Drake.

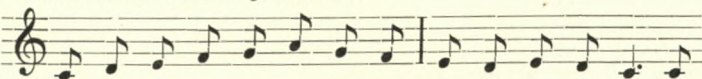
Skära havre. Wiede 261. Drake.

Skära havre. Wiede 262. Grevilli.

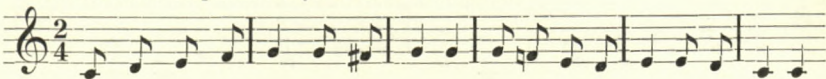
Skära havre. Wiede 263. Weselius.

Skifta makar. Sv. Fs. 14 A. Weselius, Ögl.

Skifta makar. Stephens & Hyltén-Cavallius. Sdml.

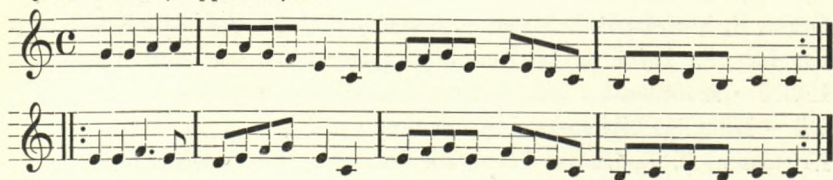
Genom Tobias Norlinds uppsats i Sv Lm 1906 »Melodier till svenska folkvisor och folkdanser före år 1800» och hans artikel Bergamasca i musiklexikonet är det allmänt bekant att Skärhavremelodien härstammar från en melodi till den nämnda italienska dansen, vilken publicerades 1706 i Uppsala av J. A. Bellman. Härtill kan tilläggas att den på 1690-talet inskrivits i liknande form i en notbok, tillhörig den uppsaliensiska studenten Isaac Oluffsson Wasbohm (Lunds U. B.).

Bergamasca

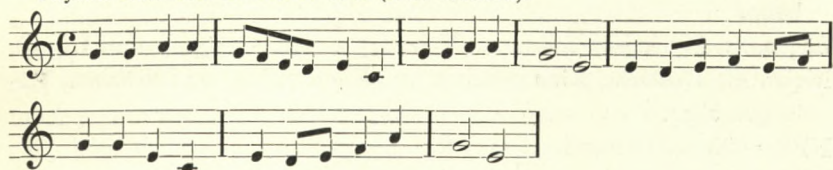
Isaac Oluffsson, Uppsala 1690-talet.

J. A. Bellman, Uppsala 1706.

Thysius Luitboek. Leiden ca 1600 (efter Norlind).

Som här visats, är således domaredansmelodiens anfader bergamascan.

Man kan knappast hysa något tvivel om att domaredansens författare skrivit texten till den lekmelodi, som upptecknades på 1810-talen. Men om han tagit melodien från någon av de två här för jämförelse valda lekar är naturligtvis ovisst. Skifta makar är en giftermålslek. I Norge kallas den som pantlek Giftarleiken (Støylen 161). Stämningmässigt är den icke artskild från domaredansen.

Hur det än förhåller sig med den saken, så har domaredansens skicklige textförfattare valt en utmärkt melodi.

Litteratur. Förkortningar

- Afz = Geijer, E. G. och Afzelius, A. A., Svenska folkvisor, uppl. 3, 1880.
 Arw Ms, Ms = Arwidsson, A. I., Hdskr. t. Svenska Fornsånger. KB, Vs
 2: 1-3.
 Berggreen, A. P., Folkesange og Melodier, del 3, Kbhvn 1861.
 DgF = Danmarks gamle Folkeviser. 1853 ff.
 Dybeck, R., Runa. En skrift för fäderneslandets fornvänner osv., Sth. 1842-50.
 Drake, E., Svenska Folk-Melodier, redigerade af . . . II Lekar, KB, S. 163.
 Eggeling, F., Nu är det jul igen, 80 ringdanser och Jul-Lekar, Lund u. å.
 IFGH = Institutet för folkminnen vid Göteborgs högskola.
 KB = Kungliga biblioteket i Stockholm.
 Kristensen, E. T., Danske Börnerim, Remser og Lege. Århus 1896.
 KVHAA = Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien i Stockholm.
 Lagus, E., Nyländska folkvisor. Nyland 5:2. Hfors 1893 ff. (cit. Lagus).
 Meier, E., Deutsche Kinder-Reime und Kinderspiele aus Schwaben. Tübingen 1851.
 NFK = Norsk Folkekultur. 1915 ff.
 NFL = Norsk Folkeminnelag. 1921 ff.
 NFS = Norsk Folkminnesamling, Universitetsbibl., Oslo.
 Rosenberg, A. G., 160 Polskor, Visor och Danslekar etc. (Sdml.), Sth. 1876.
 SAOB = Sv. Akad. Ordbok.
 Skattegraveren, Et Tidsskrift . . . udg. af E. Tang Kristensen, Kolding 1884-89.
 Stephens, G. och Hyltén-Cavallius, G. O., Sv. folkvisor, hdskr., KB, Vs
 3:3-5.
 Sv Fo, Fs = Svenska Fornsånger, del 3.
 Säve, P. A., Gotländska visor samlade av . . . Upps. och Sth. 1949-55.
 Thyregod, S. Tvermose, Danmarks Sanglege, Kbhvn 1931 (cit. Thyregod Da Sa).
 Traditioner af Svenska Folk-Dansar (utg. O. Åhlström), Sth. 1814-1815 (cit. Åhlström, Traditioner).
 VFF = Västsvenska Folkminnesföreningen, Göteborg.
 Wiede, L. Chr., Svenska Folkvisor samlade av . . . , 4 saml. nr 251-275 lekar, hdskr. i KVHAA (citeras Wiede).
 Züricher, G., Kinderlied und Kinderspiel im Kanton Bern, Zürich 1902.

Summary

Nils Dencker: Domaredansen (The judging dance).

This Swedish singing-game with forfeits was first mentioned in 1772 and was recorded around 1810. It was first published in a collection of folk melodies, "Traditions of Swedish Folkdances" (1815).

During the first half of the 19th century, when more and more of our people were showing a growing interest in the Old Norse archaeological remains, the Domaredance was associated with the circular formations of stone boulders, so-called judging circles, which archaeologists at that time considered to be ancient "thing-places", where the judges sat on the boulders during the proceedings. As can be seen from the words of the antiquarian and writer of our national anthem, "Du gamla, du fria", Richard Dybeck, in his paper Runa 1842, even the melody of the game met with appreciation: "We take the opportunity of giving our attention to the *true beauty* of the melody of this dance".

Even among present-day Swedes, the Domaredance is appreciated and well-known by young children, since it is recorded in modern form in books of games such as "Singing games from Nääs", "Singing games on Skansen", published by the Nordic Museum, and the "Swedish Youth Circle Book of Games". Concerning the present popularity of the singing-game, it might be worth mentioning that it has been used as a title for poetry. Last year, for instance, a book of poetry called *Domaredans*, by Carl Björkman, was published. The melody is widely known among singers, not least because of the fact that Hugo Alfvén, the famous Swedish composer, and honorary conductor of the century-old first-class Uppsala student choir, *Orphei Drängar* (O.D.), arranged the Domaredance for four part choir. The song has also become well known outside Sweden through the O.D. singing tours.

This prominent Swedish game is executed as a round dance. It was originally a *candle-game*. The "judge" stands in the middle of the circle, and turning towards the players, he asks each in turn whether he has dreamt of (slept with) his sweetheart last night, and if the player addressed laughs at the question, he is pronounced guilty. Those who cannot remain serious during the questioning must pay a forfeit.

The text runs as follows:

Now we shall start a judging-dance,
 But the judge he is not at home (is himself at home. *var.*).
 All who take part in the judging-dance,
 They should feel their hearts aflame.
 Everyone says (shouts) Ho, Ho, Ho,
 Everyone says No, No, No,
 If last night you slept with your sweetheart dear,
 You shall laugh at the candle (me) here!

As is shown here, the game is derived from an older candle-game which had been known in the Scandinavian countries for centuries. It has been best preserved in Norway, where in former times it was played at weddings, as was probably also the case in the other Nordic countries. In its ancient form the candle-game was undoubtedly a test of virtue. The following text is recorded by Sophus Bugge in Telemark, in the middle of the 19th century:

Lysning

Nu lyser jeg för Sönnen /:Dotter:/ min,
 nu let mig paa dig sé,
 har du nu været en fuldtru Svend /: Mö :/,
 saa maa du slet ikkje lé,
 Jeg lyser ne for dit Kne
 jeg lyser op for din Top,
 svi aa brenne Kjortel /:Kaabe:/ rød,
 jeg kan det baade merke aa sé
 du var en fuldtro Svend /:Mö:/
 /:e no baade saa aa saa:/

The historical distribution of the Domaredance suggests that it must have originated in Eastern Svealand, probably in the county of Uppland, and was written to a popular melody in the middle of the 18th century. The writer, who seems to have been an educated man, did not lack knowledge of folk-songs, and he has taken the central point of his game, the candle test, from the ancient game played during the calling of the Banns by the Nordic peasantry.

We may venture to suppose that he wrote the Domaredance with the conscious intention of creating something new to replace the old dance, which was dated and unsuitable. He may have written the Domaredance with

the honest aim of destroying the old candle-game, which had become coarsened in a modern environment. He was entirely successful in this. The old "Take a candle in your hand and let me look at you, dear daughter" had more or less died out by the middle of the 19th century. It seems to have been preserved longest on Gotland, where the Domaredance was not known.

We do not know in what form the ancient candle-game appeared in the writer's home-district, but printed on p. 7 is one from the westernmost part of Sweden, which can give an indication of the vulgarities that could be aired during the game by less particular peasants. An interesting report from Denmark, in the middle of the 18th century, is to be found in H. Grüner Nielsen's article, "Christmas Parties and Christmas Games in Denmark", *Sprog og Kultur* 1933, p. 10. It concerns a conversation on Christmas games. With regard to "Take a candle in your hand" *The Old Maid* says, "It is a lovely game. I could still enjoy holding a Christmas party with games and dancing." *The Old Bachelor* says, "Me too!" *The Vicar's widow* adds, "All the same, I think this Christmas game is improper, especially for older people. For children, who can play innocently, it can be what it is. There is a simple proverb: *It is Christmas, whatever one does!*"

The melody, as has been shown here, is derived from a Bergamask melody, which was well known around 1700 in Uppsala, where the writer had probably been at the university; for in our opinion the poem implies an academic education. In half a century, the Bergamask melody, "borne on the people's lips", had developed into the strains of the Domaredance.

MEDDELANDEN FRÅN SVENSKT VISARKIV

1. U. P. OLROG: Svenskt Visarkiv. En orientering om en ny institution. With a summary in English. 1954.
2. K. I. HILDEMAN: Ballad och vislyrik. 1955.
3. N. DENCKER: Svenskt Visarkivs sångleksregistrant. With a summary in English. 1956.
4. S. G. HANSSON: Gustav Schedins visa från Dalupproret 1743. 1956.
5. E. DAL: Scandinavian Ballad Research since 1800. 1956.
6. N. DENCKER: Wallmans samling. En förlorad samling svenska sånglekar. With a summary in English. 1957.
7. H. TOLDBERG: Den danske rimkrønike og folkeviserne. 1958.
8. N. DENCKER: Kung Orre skulle till gästabad fara. Avec un résumé en français. 1957.
9. N. DENCKER: Domaredansen. With a summary in English. 1957.